

ПОСТАНОВА № 3
Пленуму Верховного Суду України

від 16 березня 2015 року

Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» положенням частини третьої статті 22, статей 38, 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України

Обговоривши внесений Головою Верховного Суду України проект конституційного подання щодо відповідності (конституційності) частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» положенням частини третьої статті 22, статей 38, 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України, керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 13, 38–41, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 4 частини другої статті 38, пунктом 5 частини другої статті 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду України

п о с т а н о в л я є :

1. Звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» положенням частини третьої статті 22, статей 38, 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України.

2. Для участі у конституційному провадженні за цим конституційним поданням уповноважити Голову Верховного Суду України Романюка Я.М. та заступника начальника правового управління – начальника науково-експертного відділу Верховного Суду України Берестову І.Е.

**Голова
Верховного Суду України**

Я.М. Романюк

**Секретар Пленуму
Верховного Суду України**

Ю.Л. Сенін

Верховний Суд України
Управління документального забезпечення та контролю
№3/0/28-15 від 16.03.2015

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 8

Конституційний Суд України

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ
щодо відповідності (конституційності)
частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої,
пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві
та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року
№ 1682-VII «Про очищення влади» положенням частини третьої
статті 22, статті 38, статті 58, частини другої статті 61,
частини першої статті 62, частини першої статті 64
Конституції України**

16 вересня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 1682-VII «Про очищення влади» («Голос України», 15.10.2014, № 198) (далі – Закон № 1682-VII), який набрав чинності з 16 жовтня 2014 року.

З прийняттям Закону № 1682-VII, який став наслідком суспільно-політичних змін в Україні, було реалізовано прагнення громадськості до очищення влади в країні.

Згідно з преамбулою Закону № 1682-VII він покликаний визначити правові й організаційні засади проведення очищення влади (люстрації) з метою захисту й утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні.

Верховний Суд України повністю підтримує задекларовану Законом № 1682-VII мету, а також прагнення громадянського суспільства якісно

оновити владу в країні, зокрема, шляхом залучення до участі в управлінні державними справами осіб, які забезпечуватимуть високий рівень здійснення державної служби, не допускать порушень прав і свобод людини, належним чином виконуватимуть покладені на них службові обов'язки та які не дискредитували себе при виконанні функцій державного службовця. Це один із кроків, яких сьогодні вимагає громадянське суспільство і які сприятимуть підвищенню довіри громадян до державної влади в Україні.

Водночас до Верховного Суду України надійшло понад 130 ухвал Вищого адміністративного суду України, Окружного адміністративного суду міста Києва, Полтавського, Черкаського, Рівненського, Волинського, Хмельницького окружних адміністративних судів щодо ініціювання перевірки Конституційним Судом України відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII положенням частини третьої статті 22, статті 38, статті 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України. Такі ухвали продовжують надходити.

Зазначені ухвали постановлено на підставі частини п'ятої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України у справах за позовами ряду колишніх керівників, заступників керівників самостійних структурних підрозділів Генеральної прокуратури України; керівників, заступників керівників податкової міліції, центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної податкової та/або митної політики, політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; керівників, заступників керівників територіального (регіонального) органу прокуратури України; керівників, заступників керівників територіального (регіонального) органу Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України; перших заступників, заступників голів обласних державних адміністрацій. Ці особи порушують питання щодо скасування наказів про їх звільнення на підставі пункту 7² частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України та поновлення на відповідних посадах, визначених у частині третій статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 та пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні

положення» Закону № 1682-VII, а також щодо відкликання відомостей про застосування до позивача заборони, передбаченої частиною третьою статті 1 Закону № 1682-VII.

З метою забезпечення конституційного порядку у сфері функціонування судової влади в Україні, необхідності дотримання принципів верховенства права, поваги до прав й основних свобод людини, враховуючи ухвали зазначених вище адміністративних судів, а також обговоривши положення Закону № 1682-VII, Пленум Верховного Суду України вважає, що окремі положення Закону № 1682-VII мають бути перевірені на предмет їх відповідності нормам Конституції України. Це обґрунтовується нижченаведеним.

1. Щодо необхідності перевірки пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 у взаємозв'язку із частиною третьою статті 1 та пунктом 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII на відповідність положенням статті 38, частини другої статті 61, частини першої статті 62 Конституції України.

1.1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (стаття 1 Основного Закону України).

Як зазначив Конституційний Суд України, Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди в суспільстві (абзац перший пункту 2.1 мотивувальної частини Рішення від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012).

Складовою цього обов'язку є забезпечення державою соціальної спрямованості економіки, створення умов та гарантування можливостей для громадян заробляти собі на життя працею, рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізації програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб та забезпечення гарантій захисту працівника від незаконного звільнення (частина четверта статті 13, частини перша, друга, шоста статті 43 Конституції України).

Конституційний Суд України в Рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 зазначив, що право заробляти собі на життя є невід'ємним від права на саме життя, оскільки останнє є реальним лише тоді, коли матеріально забезпечене (абзац другий підпункту 6.1.1 мотивувальної частини).

Рівне право доступу громадян до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування та право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському й місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування встановлено статтею 38 Основного Закону України і знаходиться в системному зв'язку з положеннями статті 43 Конституції України.

Аналіз приписів Закону № 1682-VII свідчить, що підстава звільнення осіб, до яких застосовується заборона, зазначена в частині третій статті 1 Закону № 1682-VII, а перелік осіб, до яких застосовується заборона обіймати певні посади (перебувати на службі) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, міститься в статті 3 Закону № 1682-VII.

При цьому встановлення для осіб заборони обіймати певні посади в органах державної влади пов'язується *із самим лише фактом зайняття ними сукупно не менше одного року* в період з 25 лютого 2010 року по 22 лютого 2014 року посад:

1) керівника, заступника керівника самостійного структурного підрозділу центрального органу (апарату) Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та/або митну політику (пункт 7 частини першої статті 3 Закону № 1682-VII);

2) керівника, заступника керівника територіального (регіонального) органу прокуратури України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та/або митну політику, податкової міліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (пункт 8 частини першої статті 3 Закону №1682-VII);

3) ...голови обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації, їх перших заступників, заступників, голови районної державної адміністрації, районної в місті Києві державної адміністрації (пункт 9 частини першої статті 3 Закону № 1682-VII);

4) керівника, заступника керівника територіального (регіонального) органу прокуратури України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та/або митну політику, податкової міліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, якщо вони обіймали ці посади в період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року за умови, що вони не були звільнені в цей період зі своїх посад за власним бажанням (пункт 4 частини другої статті 3 Закону №1682-VII).

Пунктом 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII встановлено, що впродовж 10 днів з дня набрання чинності цим Законом керівник органу (орган), до повноважень якого належить звільнення та/або ініціювання звільнення з посади осіб, до яких застосовується заборона, зазначена в частині третій статті 1 цього Закону, на основі критеріїв, визначених частиною першою статті 3 цього Закону, на підставі відомостей, наявних в особових справах цих осіб, звільняє цих осіб з посад або надсилає керівнику органу (органу), до повноважень якого належить звільнення з посади таких осіб, відповідні документи для їх звільнення не пізніше ніж на 10 робочий день з дня отримання таких документів. Також зазначений керівник органу (орган) інформує Міністерство юстиції України про їх звільнення з посад та надає відповідні відомості про застосування до таких осіб заборони, передбаченої частиною третьою статті 1 цього Закону, для їх оприлюднення на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України та внесення до Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону № 1682-VII, у порядку та строки, визначені цим Законом.

Отже, зазначеними положеннями Закону № 1682-VII встановлюється додаткова підстава припинення трудового договору – звільнення керівника самостійного структурного підрозділу на підставі люстрації у зв'язку із самим фактом зайняття ним посади, передбаченої пунктами 7, 8, 9 частини першої, пунктом 4 частини другої статті 3 цього Закону.

Системний аналіз змісту частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 та пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII дає підстави для висновку, що суб'єктами, щодо яких установлюється відповідна заборона, є особи, які перебувають на публічній службі, різновидом якої є державна служба.

У широкому розумінні публічна (державна) служба, метою здійснення якої є служіння інтересам держави у відповідних органах державної влади, місцевого самоврядування й інших державних органах та практична реалізація завдань і функцій держави, – це специфічний вид праці. Вступаючи на таку службу, громадянин реалізує власне право на вільне розпорядження своїми здібностями та здатністю до праці й обрання роду діяльності. Публічною службою, зокрема, є професійна діяльність прокурорів, військова служба, служба в органах безпеки, органах внутрішніх справ та служба в інших органах державної влади.

У розвиток конституційного положення, передбаченого статтею 38 Конституції України, законодавець запровадив низку детальних норм стосовно доступу, перебування та припинення відносин у сфері державної служби з метою забезпечення балансу публічних і приватних інтересів держави й особи. Цей баланс проявляється, у тому числі, в дотриманні принципів справедливості, рівності та співмірності при встановленні обмежень, пов'язаних із доступом до державної служби, перебуванням на ній та її припиненням. При цьому такі принципи мають бути формально визначеними, чіткими, не допускати розширювального тлумачення і, як наслідок, вільного застосування, зокрема, у конкретному випадку припинення такої служби.

Так, в Україні доступ до публічної служби, особливості перебування на ній та підстави й порядок звільнення з неї регулюються низкою законодавчих актів, передусім Законом України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII «Про державну службу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 52, ст. 490) (далі – Закон № 3723-XII). Відповідно до статті 1 цього Закону державною службою в Україні є професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання

завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Правове регулювання діяльності осіб, які працюють в органах прокуратури, служби безпеки, фіскальній службі, органах внутрішніх справ та інших державних органах, здійснюється, у тому числі, на підставі законів України від 5 листопада 1991 року «Про прокуратуру» № 1789-XII (далі – Закон № 1789-XII), від 20 грудня 1990 року № 565-XII «Про міліцію» (далі – Закон № 565-XII), від 25 березня 1992 року № 2229-XII «Про Службу безпеки України» (далі – Закон № 2229-XII), від 9 жовтня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві державні адміністрації», Кодексу законів про працю України, а також на підставі низки підзаконних нормативно-правових актів, а саме: Положення про Державну фіскальну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236; Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету міністрів Української РСР від 29 липня 1991 року № 114 (далі – Положення № 114); Положення про Державну службу України з контролю за наркотиками, затвердженого Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 457/2011, тощо.

Особливі принципи, на яких ґрунтується участь в управлінні державними справами, обрання до органів державної влади, державних органів тощо, обумовлюють специфічний правовий статус осіб, який опосередковується передусім характером завдань, що стоять перед органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими державними органами.

Також необхідність підтримки високого рівня здійснення публічної служби зумовлює виникнення в законодавця права вводити особливі правила вступу і проходження публічної служби, а також пред'явлення спеціальних вимог до осіб, що вступають на неї. При цьому спеціальні вимоги стосуються не тільки професійної підготовки й ділових якостей цих осіб, а й їх особистих якостей і морально-етичного рівня (стаття 46 Закону № 1789-XII, статті 17, 18 Закону № 565-XII). Водночас зазначені вимоги й обмеження не мають посягати на саму сутність права людини на працю та призводити до втрати основного змісту такого права.

З іншого боку, законодавець наділяє зазначеного службовця специфічними гарантіями, наприклад *наявністю виключного кола підстав припинення служби в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших державних органах* (зокрема, стаття 46-2 Закону № 1789-ХІІ, розділ VII Положення № 114).

Діяльність конкретного працівника органу державної влади, місцевого самоврядування чи іншого державного органу, в тому числі керівника самостійного структурного підрозділу, є складовою єдиної професійної діяльності, яка в підсумку формує публічну службу як таку. Відповідно до штатних розписів у складі державних органів передбачено також самостійні структурні підрозділи, які, зокрема, здійснюють технічне, правове, інформаційне та інші види забезпечення державної діяльності, що обумовлюється специфікою їх організації. При цьому ці структурні підрозділи не мають статусу юридичної особи, не є розпорядниками бюджетних коштів будь-якого рівня, а керівники (заступники керівників) цих підрозділів не мають права на видання будь-яких нормативно-правових або розпорядчих актів чи прийняття рішень, що виходять за межі дисциплінарних повноважень чи питань внутрішньої організації роботи підрозділів.

Аналізуючи процес люстрації як комплекс заходів, спрямованих на обмеження доступу та перебування на публічній службі, у тому числі публічній (державній) службі, необхідно розглянути відповідність таких заходів рівним можливостям доступу до державної служби, закріпленим у статті 38 Конституції України та гарантованим у міжнародному праві.

Статтею 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року встановлено, що кожен громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість: брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального й рівного виборчого права при таємному голосуванні та забезпечують свободу волевиявлення виборців; допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби. Це положення визначає, що всі держави-учасниці зазначеного Пакту незалежно від конституційної структури повинні

запровадити таку систему доступу до державної служби, виборів та участі у веденні державних справ, яка ефективно гарантувала б дотримання цього положення.

У пункті «а» частини першої статті 1 Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять від 25 червня 1958 року № 111 передбачено, що термін «дискримінація» охоплює будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять.

Аналіз приписів чинного законодавства дає підстави для висновку, що при практичній реалізації дій керівника/заступника керівника самостійного структурного підрозділу, відповідно до критеріїв, передбачених пунктами 7, 8, 9 частини першої, пунктом 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII, під дію заборони, зазначеної в частині третій статті 1 Закону № 1682-VII, формально підпадають й особи, які хоч і перебували на посадах, визначених вищевикладеними пунктами, однак своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю не здійснювали (не сприяли) та не мали об'єктивної можливості здійснювати (сприяти здійсненню) заходи, спрямовані на узурпацію влади Віктором Януковичем, піддрив основ національної безпеки й оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини. Тобто застосування щодо них зазначеної заборони вказує на невідповідність меті й принципам Закону № 1682-VII, визначеним у частині другій статті 1 цього Закону.

При цьому Венеціанська комісія у своєму Висновку від 16 грудня 2014 року № 788/2014 CDL-AD(2014)044 зазначила: «За Законом «Про люстрацію» особи, які підпадають під люстрацію, не мають можливості довести, що, незважаючи на посаду, яку вони обіймали, вони не брали участі в будь-яких порушеннях прав людини і не вживали або не підтримували антидемократичні заходи. ... На думку Комісії, однак, той факт, що Закон «Про люстрацію» виключає фактор часу в цілому, незалежно від тяжкості минулої поведінки, вступає в конфлікт із принципом «індивідуальної відповідальності», на якому має бути заснована люстрація (стаття 1.2). Навіть добровільна відставка з посади до 22 лютого 2014 року не буде достатньою,

щоб звільнити особу від люстрації. На думку Комісії, особі повинна бути надана можливість добровільно піти у відставку: це зберегло б урядові фінансові та людські ресурси й одночасно захистило відповідну особу від розкриття своєї особистості» (пункт 65).

Зважаючи на викладене, а також з урахуванням норм міжнародного права та положень національного законодавства є підстави вважати, що приписами Закону № 1682-VII створюються передумови для порушення рівності можливостей реалізації права доступу до державної служби, служби в органах місцевого самоврядування та в управлінні державними справами, яку має забезпечити держава (відповідно до частини другої статті 38 Конституції України), адже в його положеннях простежується дискримінаційний підхід щодо підстав та порядку звільнення керівника, заступника керівника структурного підрозділу органу державної влади, місцевого самоврядування чи іншого державного органу тільки з тієї підстави, що він обіймає відповідну керівну посаду в самостійному структурному підрозділі протягом не менше визначеного Законом № 1682-VII строку.

Таким чином, аналіз змісту норм, що містяться в пунктах 7, 8, 9 частини першої, пункті 4 частини другої статті 3, у їх зв'язку з положеннями частини третьої статті 1 та пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII вказує на невідповідність цих норм статті 38 Конституції України.

1.2. У частині другій статті 61 Основного Закону України зазначено, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

На працівника органу державної влади чи іншого державного органу, в тому числі керівника, заступника керівника самостійного структурного підрозділу, можуть покладатися різні види відповідальності, зокрема дисциплінарна відповідальність за вчинення дисциплінарного проступку у вигляді звільнення. Підставами для настання такої відповідальності має бути встановлена індивідуальна вина зазначеного працівника.

Припинення публічної служби шляхом звільнення особи на підставі люстрації є видом юридичної відповідальності, а тому така відповідальність

має мати індивідуальний характер відповідно до положень частини другої статті 61 Конституції України.

Під юридичною відповідальністю розуміється передбачений законом негативний вплив на порушника з боку конкретних державних органів, на які покладений обов'язок та засоби державного примусу. Очищення влади (люстрація) згідно з наведеним у частині першій статті 1 Закону № 1682-VII визначенням – це встановлена цим Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Заборона, виходячи із системного аналізу положень Закону № 1682-VII, застосовується до певного кола громадян України, а саме до осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини (частина друга статті 1 Закону № 1682-VII). Отже, люстрація застосовується до осіб, які, перебуваючи на конкретній публічній посаді, вчинили певне правопорушення, передбачене статтями 1, 2, 3 Закону № 1682-VII.

Правопорушення є юридичним фактом, що породжує правовідносини відповідальності, створює для правопорушника певний юридичний зв'язок із державою в частині зазнання ним певних несприятливих наслідків, зокрема отримання заборони обіймати певні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування протягом законодавчо визначеного строку. При цьому певні засоби державного примусу можуть застосовуватися не тільки за скоєне правопорушення, але і в деяких інших випадках. Так, заходи попереджувального впливу (превентивні заходи) застосовують для попередження можливих правопорушень, а також їх використовують з метою забезпечення істотних цінностей держави. При очищенні влади (люстрації) такими превентивними заходами відповідно до преамбули Закону № 1682-VII є захист та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні. Ретельне вивчення тексту цього Закону дає підстави розуміти люстрацію як вид юридичної відповідальності, а тому при

проведенні люстрації має бути дотриманий індивідуальний характер такої відповідальності.

Аналогічну позицію висловила Венеціанська комісія в пункті 97 Висновку від 16 грудня 2014 року № 788/2014 CDL-AD(2014)044 щодо Закону України «Про очищення влади» (Закону «Про люстрацію»): «...Зв'язок між люстрацією та кримінальним переслідуванням, а також між санкціями, введеними в цих процедурах, незрозумілий. Відповідно до статті 1.5 Закону люстраційна заборона «може бути призначена особі тільки один раз». Стаття 3.10 Закону, однак, передбачає, що на осіб, засуджених у кримінальному порядку, ця заборона може бути накладена як первинне, так і додаткове покарання. В останньому випадку заборона накладається на 5 років. Згідно зі статтею 55 Кримінального кодексу України заборона на певні види діяльності може застосовуватися як основне кримінальне покарання (2–5 років), додаткове кримінальне покарання (1–3 роки) або *додаткове покарання відповідно до Закону «Про люстрацію» (5 років, зверніться до статті 3.10)*. Зв'язок між цими різними концепціями незрозумілий. У Законі також нічого не говориться про те, що заборона як кримінальне покарання і додаткова люстраційна санкція не можуть бути накладені кумулятивно, таким чином викликаючи певні сумніви щодо принципу «*ne bis in idem*» (не двічі за одне й те саме). У відповідні положення Закону «Про люстрацію» мають бути внесені поправки».

У Висновку від 14–15 грудня 2012 року № 694/2012 CDL-AD(2012)028 щодо Закону «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами державної безпеки» (Закону «Про люстрацію») колишньої Югославської Республіки Македонія Венеціанська комісія констатувала: «...Мета люстрації перш за все полягає в захисті демократії від ремінісценцій тоталітаризму, *другорядною метою люстрації, підпорядкованою реалізації першочергової мети, є індивідуальне покарання осіб, які співпрацювали з тоталітарним режимом...*» (пункт 16 розділу А).

Таким чином, аналіз підстав, порядку, мети та сутності люстрації в національному та міжнародному правопорядках свідчить, що люстрація є видом юридичної відповідальності, а отже, при її проведенні має бути

дотриманий індивідуальний характер такої відповідальності, *тобто вина працівника має бути в кожному конкретному випадку.*

Натомість аналіз положень пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 у взаємозв'язку із частиною третьою статті 1 та пунктом 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII як люстраційного дають підстави для висновку, що заборона перебування на посадах керівників самостійних структурних підрозділів та, як наслідок, звільнення з цих посад, розглядається як *установлення презумпції колективної вини, а не презумпції невинуватості, визначеної як один із принципів очищення влади* (частина друга статті 1 Закону № 1682-VII).

Установлення пунктом 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII для керівників, заступників керівників самостійних структурних підрозділів керівника, заступника керівника територіального (регіонального) органу прокуратури України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та/або митну політику, податкової міліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, які обіймали ці посади в період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року за умови, що вони не були звільнені в цей період зі своїх посад за власним бажанням, заборони протягом десяти років з дня набрання чинності цим Законом обіймати посади, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрація), і виникнення у зв'язку з цим підстави для звільнення цих осіб із займаних ними в органах державної влади посад, *вказує на ігнорування принципу індивідуального підходу при притягненні особи до юридичної відповідальності, передбаченого частиною другою статті 61 Конституції України.*

Так, зазначені особи за їх згодою підлягають перевірці в порядку, передбаченому статтями 4 та 5 Закону № 1682-VII, за результатами якої підлягають звільненню з посади. Однак метою вказаної перевірки не є з'ясування того, чи здійснювала така особа заходи (та/або сприяла їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки й оборони України, або протиправне порушення прав і свобод людини.

На необхідності дотримання принципу індивідуальної вини при проведенні люстраційних заходів наголошується у міжнародних документах щодо стандартів проведення люстрації, які відповідають положенням статей 61 і 62 Конституції України в аспекті забезпечення індивідуального характеру відповідальності та забезпечення презумпції невинуватості.

Так, у 1996 році Парламентська асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію № 1096 «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем», якою надала державам-членам Ради Європи рекомендації, яких слід дотримуватися при запровадженні люстраційних заходів. У цьому документі з-поміж іншого вказано, що люстраційні заходи можуть бути сумісними з принципами демократичної та правової держави, якщо буде дотримано принцип індивідуальної вини, яка має бути доведена в кожному конкретному випадку, а особі, яка піддається люстраційній процедурі, буде гарантовано право на захист, презумпція невинуватості та право на оскарження до суду (пункти 12, 13).

Установлені згаданою Резолюцією № 1096 підходи до проведення люстрації отримали свій розвиток у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який уже неодноразово розглядав справи за наслідками схожих перевірок в інших державах, наприклад у Словаччині та Польщі (рішення від 14 лютого 2006 року в справі «Турек проти Словаччини», від 24 квітня 2007 року в справі «Матіек проти Польщі», від 17 липня 2007 року в справі «Бобек проти Польщі», від 15 січня 2008 року в справі «Любох проти Польщі»).

Зокрема, у Рішенні «Любох проти Польщі» ЄСПЛ наголошує, що люстраційна процедура не може слугувати покаранням, оскільки це прерогатива кримінального права. Якщо норми національного закону допускають упровадження обмеження прав, гарантованих Конвенцією, то такі обмеження мають бути достатньо індивідуальні. Люстраційні процедури мають відповідати критеріям доступності, а при розгляді справ про люстрацію мають бути дотримані всі стандарти справедливого судового розгляду та вимог, передбачених статтею 6 Конвенції щодо кримінальних проваджень. Зокрема, особі, яка піддається люстрації, мають бути забезпечені всілякі гарантії, притаманні кримінальному переслідуванню. Такими гарантіями передусім має бути презумпція невинуватості (пункт 61).

Таким чином, особи, визначені в пунктах 7, 8, 9 частини першої, пункті 4 частини другої статті 3 у взаємозв'язку із частиною третьою статті 1 та пунктом 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII, визнаються колективно винними без забезпечення індивідуального підходу відповідальності, що вказує на невідповідність зазначених положень цього Закону частині другій статті 61 Конституції України.

1.3. Відповідно до частини першої статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Дотримання презумпції невинуватості при здійсненні люстраційних заходів є фундаментальним принципом у забезпеченні демократичного шляху очищення влади.

Презумпція невинуватості у правовій державі базується на уявленні про способи використання державної влади в демократичному (на відміну від тоталітарного) суспільстві. Зокрема, презумпція невинуватості є складовою права на справедливий суд, завдяки якій особа захищена від помилкового визнання винною, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях.

Призначення презумпції невинуватості, серед іншого, полягає в тому, щоб протистояти при проведенні люстраційних процедур обвинувальному ухилу та визнанню заборони обіймати посади занадто широкому колу осіб лише за критерієм обіймання ними певних посад середньої управлінської ланки в конкретно визначений законом період часу.

Натомість без доведення вини в передбаченому законом порядку, без установленого права на оскарження Законом № 1682-VII запроваджується заборона обіймати посади (перебувати на службі) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування лише у зв'язку з перебуванням на такій посаді в певний проміжок часу.

Як показує міжнародний досвід, про що було зазначено вище, при здійсненні очищення влади принцип презумпції невинуватості має бути забезпечений таким чином, щоб будь-яка посадова чи службова особа,

зокрема визначена в пунктах 7, 8, 9 частини першої, пункті 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII, яка не здійснювала заходи (та/або сприяла їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки й оборони України, або протиправне порушення прав і свобод людини, не отримала б безпідставної заборони обіймати певні посади в органах державної влади, а отже, й не була безпідставно звільненою в порушення статей 38, 62 Конституції України.

Виходячи із забезпечення особи, яка піддається люстрації, всіляких гарантій, притаманних кримінальному переслідуванню, принцип презумпції невинуватості слід розглядати в широкому значенні. Презумпція невинуватості діє як стримування, зокрема, до недопущення передчасного осуду покарання особи, щодо якої здійснюється люстрація. Оскільки засудження має наслідком покарання, що може зачіпати інші права особи, держава зобов'язана організувати систему кримінальної юстиції таким чином, щоб серед іншого мати достатньо ефективний механізм розслідування, переслідування в суді й покарання правопорушників задля унеможливлення покарання невинної особи. Аналогічний підхід має бути здійснений при проведенні люстраційних процедур.

Необхідність доведеності вини кожної особи, яка піддається люстраційним процедурам, європейськими стандартами визначено як один із ключових критеріїв процедури люстрації, на чому наголошує Венеціанська комісія у Висновку від 14–15 грудня 2012 року № 694/2012 CDL-AD(2012)028 щодо Закону «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами державної безпеки» (Закону «Про люстрацію») колишньої Югославської Республіки Македонія (пункт 7).

У пункті 64 проміжного Висновку від 16 грудня 2014 року № 788/2014 CDL-AD(2014)044 щодо Закону України «Про очищення влади» (Закону «Про люстрацію») Венеціанська комісія констатувала: «Закон «Про люстрацію» не відповідає цим вимогам. За винятком осіб, зазначених у статтях 3.5, 3.6 та 3.7, *встановлення індивідуальної провини незалежним органом не вимагається*. Заборона доступу до державних функцій, що застосовується до цих осіб, заснована на простому факті обіймання певної

посади з подальшою презумпцією винуватості. У той час, як цей підхід може бути прийнятним щодо осіб, що обіймали високі посади в комуністичний період і в деяких найважливіших державних установах під час правління пана Януковича (вищі посади), *у всіх інших випадках вина має бути доведена на основі індивідуальних вчинків*. Якщо сам факт належності до партії, організації або адміністративного органу старого режиму є підставою для заборони обіймати державні посади, то така заборона зводиться до форми колективного та дискримінаційного покарання, яка несумісна з нормами в галузі прав людини. Тому люстрація ризикує стати політичним інструментом для придушення опонентів».

Крім того, Венеціанська комісія зауважила: «Відповідно до Керівних принципів люстрація має стосуватися осіб, які *відіграли важливу роль у вчиненні серйозних порушень прав людини або які обіймали керівну посаду в організації, відповідальній за серйозні порушення прав людини*; ніхто не може бути предметом люстрації виключно через особисті думки і переконання; свідомі співробітники можуть бути люстровані тільки якщо їх дії насправді завдали шкоди іншим і вони знали або повинні були знати про це» (пункт 62).

Аналогічний висновок Венеціанська комісія зробила і щодо люстрації в Албанії: «Особи, які наказували, вчиняли чи суттєво сприяли вчиненню серйозних порушень прав людини, можуть бути дискваліфіковані для зайняття певних посад; якщо організація вчиняла серйозні порушення прав людини, член, працівник чи агент вважатимуться такими, що брали участь у цих порушеннях, якщо вони були високопоставленими працівниками такої організації, крім випадків, *коли вони покажуть, що не брали участі у плануванні, керівництві чи виконанні таких заходів, методів чи дій*» (підпункт «h» пункту 20 розділу 3 Висновку Венеціанської комісії щодо Закону про чистоту високопосадовців державних органів та виборних осіб Албанії № 524/2009 від 13 жовтня 2009 року).

Крім того, відповідно до пункту «i» Рекомендації ПАРЕ «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем» (Дос. 7568 від 3 червня 1996 року) нікого не може бути піддано люстрації виключно за зв'язок з якоюсь організацією *або участь у її діяльності, яка була законною на час такого зв'язку або діяльності* (крім випадків,

викладених лише у підпункті «h»), або за особисті думки чи переконання. Пунктом «h» зазначеної Рекомендації встановлено, «що особи, які видали накази, скоїли або значною мірою сприяли скоєнню серйозних порушень прав людини, можуть бути відсторонені від посади; якщо організація вчинила серйозні порушення прав людини, її член, співробітник або уповноважений вважається таким, що залучався до цих порушень, обіймаючи високу посаду в цій організації, якщо тільки він не доведе, що не брав участі у плануванні, спрямуванні або здійсненні такої політики, практики або дій».

Таким чином, установлення пунктами 7, 8, 9 частини першої, пунктом 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII для керівників, заступників керівників самостійних структурних підрозділів у передбачених цими пунктами органів, які обіймали сукупно не менше одного року зазначені посади в період з 25 лютого 2010 року по 22 лютого 2014 року, заборони протягом десяти років з дня набрання чинності цим Законом обіймати посади, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрація), і виникнення у зв'язку з цим підстави для їх звільнення із займаних посад лише у зв'язку з обійманнями цими посадовими особами цих посад у передбачений Законом № 1682-VII період часу призводить до порушення принципу презумпції невинуватості, передбаченого частиною першою статті 62 Конституції України.

2. Щодо необхідності перевірки пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 у взаємозв'язку із частиною третьою статті 1 та пунктом 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII на відповідність положенням частини третьої статті 22, статті 58, частини першої статті 64 Конституції України.

Як зазначене вище, важливим засобом захисту прав і свобод людини є гарантії, визначені в чинному законодавстві. До юридичних гарантій права на працю належить закріплена статтею 22 Конституції України норма щодо недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів. Про це також прямо вказує стаття 64 Основного Закону України стосовно того, що

конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (стаття 64).

Випадки обмеження та звуження змісту й обсягу прав і свобод людини неодноразово були предметом розгляду Конституційного Суду України. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 встановлено, що звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови й засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена (абзац четвертий пункту 5.2 мотивувальної частини Рішення).

Статтею 58 Основного Закону України встановлено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Рішенням Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 передбачено, що дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності та припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце. Відповідальність можлива лише за наявності в законі чи іншому нормативно-правовому акті визначення правопорушення, за яке така юридична відповідальність особи передбачена, і яка може реалізовуватись у формі примусу зі сторони уповноваженого державного органу (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення).

Положення частини третьої статті 1 та пункт 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII не пом'якшують або скасовують відповідальність особи, а навпаки, запроваджують її.

Так, системний аналіз зазначених положень Закону № 1682-VII свідчить про створення ще однієї підстави для звільнення особи – об'єктивне перебування на певній посаді, тобто участь конкретної особи в діяльності юридичної особи, що була законною на час перебування такої особи на посаді, зокрема, визначеної пунктами 7, 8, 9 частини першої, пунктом 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII.

Таким чином, пунктами 7, 8, 9 частини першої, пунктом 4 частини другої статті 3 у системному зв'язку з положеннями частини третьої статті 1 та пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1682-VII фактично вводиться ще одна підстава припинення перебування особи на публічній службі, що за своєю суттю є дисциплінарним стягненням у вигляді звільнення – перебування на конкретно визначеній посаді, яка віднесена до переліку посад, за якими здійснюється очищення влади, а не у зв'язку із вчиненням особою певного дисциплінарного проступку, який порочить її як державного службовця чи особу, яка перебуває на публічній службі, або дискредитує орган, у якому вона працює.

Верховний Суд України вважає, що наведеними приписами Закону № 1682-VII установлюється зворотна дія закону всупереч вимогам статті 58 Конституції України, а отже, ці положення також потребують перевірки на предмет відповідності вказаній нормі Конституції України з приводу їх конституційності. Так, Конституційний Суд України у Рішенні № 1-зп від 13 травня 1997 року (у справі щодо несумісності депутатського мандата) встановив, що стаття 58 Конституції України закріплює один із найважливіших загально визнаних принципів сучасного права – закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності. Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє нинішнє становище не буде погіршено прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта. Виняток із цього принципу допускається лише у випадках, коли закони та інші нормативно-правові акти пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України).

В іншому Рішенні Конституційний Суд України зазначив: «Наголошуючи на важливості гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція України встановила, що склад правопорушення як підстава притягнення особи до юридичної відповідальності та заходи державно-примусового впливу за його вчинення визначаються виключно законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення, та бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (статті 58, 61, пункти 1, 22 частини першої статті 92 Конституції України)» (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001).

Таким чином, вступаючи на публічну службу, особа не знала і не могла знати, що лише перебування на конкретній посаді у певний проміжок часу в майбутньому становитиме підставу для юридичної відповідальності у вигляді заборони обіймати певні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування протягом 10 років.

З цього приводу Венеціанська комісія у своєму Висновку від 16 грудня 2014 року № 788/2014 CDL-AD(2014)044 зазначила: «Ще однією вимогою є те, що «люстрація повинна обмежуватися посадами, щодо яких є всі підстави вважати, що особи, які їх обіймають, будуть становити значну небезпеку для прав людини і демократії». Список люстрованих посад охоплює практично всі посади, за винятком виборних, у центральних і місцевих органах влади, а також в інших державних органах. Є політичні посади, зокрема Прем'єр-міністр і міністри, Генеральний прокурор і члени Вищої ради юстиції, й адміністративні посади, як-от: Глава Адміністрації Президента, Голова Фонду державного майна, Голова Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення, Голова та члени Національної комісії з державного регулювання природних монополій, зв'язку та інформатизації; а також дуже широка категорія інших посадових і службових осіб центральних і місцевих органів влади. Поки не зрозуміло, чому законодавчі органи можуть обґрунтовано вважати, що всі ці посади можуть становити значну небезпеку і бути дійсно «державними посадами, що несуть значну відповідальність за розроблення або виконання державної політики та практики, що стосуються

внутрішньої безпеки, або державними посадами, на яких можуть бути вчинені порушення прав людини, наприклад, правоохоронні органи, служба безпеки і розвідки, судова система та прокуратура» відповідно до пункту (d) Керівних принципів. Венеціанська комісія вже висловила сумніви стосовно обґрунтування принципу презумпції небезпеки щодо деяких з цих посад. Список люстрованих посад повинен бути обмежений» (пункт 54).

Усе наведене вище дає підстави вважати, що окремими приписами Закону № 1682-VII порушується конституційна норма, передбачена статтею 58 Основного Закону України, оскільки з аналізу їх змісту випливає встановлення нового правила поведінки особи, яка перебуває на публічній службі. Так, незважаючи на неухильне виконання особою власних трудових функцій, положення пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII урешті-решт усе одно призводять до виникнення заборони обіймати посади протягом 10 років та, як наслідок, звільнення на підставі люстрації.

Отже, з приписів пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3 Закону № 1682-VII вбачається встановлення додаткових обмежень для реалізації прав і свобод державного службовця (особи, яка перебуває на публічній службі) як людини і громадянина, що вказує на невідповідність частині третій статті 22 Конституції України, згідно з якою при прийнятті нових законів (зокрема, Закону № 1682-VII) не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (зокрема, осіб, які перебувають на публічній службі), та статті 64 Основного Закону України, згідно з якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

На підставі викладеного, керуючись статтями 150 і 152 Конституції України, статтями 13, 39 і 40 Закону України «Про Конституційний Суд України»,

ПРОСИМО:

1. Відкрити провадження за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

окремих положень Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» («Голос України», 15.10.2014, № 198).

2. Перевірити на предмет відповідності вимогам частини третьої статті 22, частини першої статті 38, статті 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України положень частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» та визнати ці положення такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

3. Визнати провадження за цим конституційним поданням невідкладним і розглянути його в межах місячного строку, визначеного в частині другій статті 57 Закону України «Про Конституційний Суд України».

У конституційному провадженні за цим поданням братиму участь особисто, а також для участі в цьому провадженні уповноважується Берестова Ірина Еріївна, заступник начальника правового управління – начальник науково-експертного відділу Верховного Суду України (044 288 97 33).

Конституційне подання і додатки подаються в 3-х примірниках.

Додатки:

1. Копія постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 березня 2015 року № 3 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) частини третьої статті 1, пунктів 7, 8, 9 частини першої, пункту 4 частини другої статті 3, пункту 2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» положенням частини третьої статті 22, статей 38, 58, частини другої статті 61, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України» на 1 арк.

2. Конституція України (витяг).

3. Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади».

4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII (витяг).

5. Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII «Про державну службу» (витяг).

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV (витяг).

7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (витяг).

8. Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію у часі законів та інших нормативно-правових актів).

9. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року «Про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата)».

10. Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб).

11. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками).

12. Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону

України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» та конституційним поданням 89 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 90 Конституції України, статті 5 Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення).

13. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України.

14. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи від 27 червня 1996 року № 1096 «Про заходи щодо позбавлення від спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем»; <http://assembly.coe.int>.

15. Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи від 3 червня 1996 року «Про заходи з ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем»; <http://assembly.coe.int> (витяги).

16. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (витяг).

17. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять від 25 червня 1958 року № 111 (витяг).

18. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 лютого 2006 року в справі «Турек проти Словаччини» (Turek v. Slovakia); <http://hudoc.echr.coe.int>.

19. Рішення Європейського суду з прав людини від 15 січня 2008 року у справі «Любох проти Польщі» (Luboch v. Poland); <http://hudoc.echr.coe.int>.

20. Рішення Європейського суду з прав людини від 17 липня 2007 року у справі «Бобек проти Польщі» (Bobek v. Poland); <http://hudoc.echr.coe.int>.

21. Рішення Європейського суду з прав людини від 24 квітня 2007 року у справі «Матієк проти Польщі» (Matyjek v. Poland); <http://hudoc.echr.coe.int>.

22. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) від 30 листопада 2012 року № CDL(2012)078 щодо люстраційного закону Республіки Македонія; www.venice.coe.int.

23. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) від 9–10 жовтня 2009 року № CDL-AD(2009)044 щодо люстраційного закону Республіки Албанія; www.venice.coe.int.

24. Проміжний висновок «За демократію через право» (Венеціанської комісії) від 12–13 грудня 2014 року № CDL-AD(2014)044 щодо Закону «Про очищення влади» (Закон «Про люстрацію») в Україні; www.venice.coe.int.

25. Копії 132 звернень до Верховного Суду України:

Окружного адміністративного суду міста Києва у справах:

№ 826/17842/14,	№ 826/17843/14,	№ 826/18812/14,	№ 826/17490/14,
№ 826/19649/14,	№ 826/20158/14,	№ 826/18133/14,	№ 826/17202/14,
№ 826/17616/14,	№ 826/18055/14,	№ 826/17953/14,	№ 826/17953/14,
№ 826/17801/14,	№ 826/17198/14,	№ 826/17803/14,	№ 826/18038/14,
№ 826/17609/14,	№ 826/17611/14,	№ 826/20537/14,	№ 826/17709/14,
№ 826/17789/14,	№ 826/18148/14,	№ 826/18159/14,	№ 826/17946/14,
№ 826/18227/14,	№ 826/18253/14,	№ 826/17947/14,	№ 826/18134/14,
№ 826/18226/14,	№ 826/17330/14,	№ 826/18588/14,	№ 826/18898/14,
№ 826/18549/14,	№ 826/18719/14,	№ 826/18321/14,	№ 826/18441/14,
№ 826/18492/14,	№ 826/20075/14,	№ 826/17809/14,	№ 826/17201/14,
№ 826/18269/14,	№ 826/17603/14,	№ 826/17784/14,	№ 826/18250/14,
№ 826/18037/14,	№ 826/18229/14,	№ 826/17795/14,	№ 826/18088/14,
№ 826/17708/14,	№ 826/18066/14,	№ 826/18131/14,	№ 826/18071/14,
№ 826/18128/14,	№ 826/18135/14,	№ 826/17612/14,	№ 826/18141/14,
№ 826/18270/14,	№ 826/17610/14,	№ 826/17794/14,	№ 826/17615/14,
№ 826/18045/14,	№ 826/17607/14,	№ 826/17788/14,	№ 826/18004/14,
№ 826/18139/14,	№ 826/18136/14,	№ 826/17601/14,	№ 826/17805/14,

№ 826/17607/14, № 826/17800/14, № 826/17806/14, № 826/17614/14,
№ 826/18143/14, № 826/17959/14, № 826/17599/14, № 826/17608/14,
№ 826/17598/14, № 826/17785/14, № 826/17763/14, № 826/17602/14,
№ 826/17798/14, № 826/17604/14, № 826/17617/14, № 826/17089/14,
№ 826/17606/14, № 826/17787/14, № 826/17561/14, № 826/18481/14,
№ 826/17778/14, № 826/18033/14, № 826/17867/14, № 826/18407/14,
№ 826/20109/14, № 826/18187/14, № 826/18189/14, № 826/18186/14,
№ 826/19959/14, № 826/18117/14, № 826/18228/14, № 826/17807/14,
№ 826/17491/14, № 826/17896/14, № 826/19901/14, № 826/18587/14,
№ 826/19959/14, № 826/20119/14, № 826/318/15, № 826/2/15;

Вищого адміністративного суду України у справах:

№ П/800/563/14, № П 800/553/14;

Полтавського окружного адміністративного суду у справах:

№ 816/4406/14, № 816/4579/14, № 816/4608/14, № 816/4583/14,
№ 816/4595/14;

Черкаського окружного адміністративного суду у справах:

№ 823/3269/14, № 823/3547/14, № 823/3596/14, № 823/3267/14;

Рівненського окружного адміністративного суду у справах:

№ 817/193/15, № 817/3708/14, № 817/3702/14, № 817/3917/14;

Чернівецького окружного адміністративного суду у справах:

№ 824/3134/14а, № 824/3165/14а, № 824/3200/14а;

Волинського окружного адміністративного суду у справах:

№ 803/2640/14, № 803/2366/14, № 803/2375/14, № 803/2374/14,
№ 803/2408/14;

Кіровоградського окружного адміністративного суду у справах:

№ П/811/4240/14, № П/811/4241/14, № П/811/4154/14;

Харківського окружного адміністративного суду у справі

№ 820/18865/14;

Хмельницького окружного адміністративного суду у справі

№ 822/4983/14.

**Голова
Верховного Суду України**

Я.М. Романюк